

Juho Saari, VTT
Yhteiskuntatieteiden tiedekunnan dekaani
Sosiaali- ja terveystieteiden professori
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Dekaanin toimisto, 6062:
Linnarakennus
Kalevantie 5
33014 Tampereen yliopisto

Lausunto eduskunnan hallintovaliokunnalle

Eduskunnan hallintovaliokunta on 29.9.2021 päivätyllä viestillä pyytänyt allekirjoittaneelta kirjallista lausuntoa 10.11.2021 mennessä aiheesta VNS 4/2021 vp Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta erityisesti eriarvoisuuden näkökulmasta.

Tämän mukaisesti esitän kunnioittavasti seuraavaa:

Yleistä

Selonteko on asianmukaisesti valmisteltu asiakirja, jossa on kattava kuvaus ja analyysi sisäiseen turvallisuuteen vaikuttavista tekijöistä. Se osaltaan kertoo sisäministeriön ammattitaidosta ja -ylpeydestä, joka erottautuu edukseen muista tuntemistani ministeriöistä. Siitä myös käy ilmi sisäministeriön eri osastojen ja yksikköjen suhteellinen itsenäisyys.

Selonteko myös asemoi Suomen maailman turvallisimpien maiden joukkoon ja asettaa tämän aseman säilyttämisen myös tulevien vuosien tavoitteeksi. Tavoitteen saavuttamiseksi se kuvaa erilaisia tavoitteita ja välineitä kattavasti. Suoritteiden määrät ja niissä tapahtuneet muutokset on riittävästi kuvattu. Myös toimintaympäristön muutokset on kuvattu asianmukaisella tavalla.

Tilannekuva eriarvoisuuden näkökulmasta

Eriarvoisuus on moniulotteinen käsite, jolla ei ole yksiselitteistä määritelmää. Kuitenkin sen kannalta keskeiset ulottuvuudet kytkeytyvät elintasoon, elämänlaatuun ja elämäntapoihin. Näiden alhaiset tasot puolestaan sekä vähentävät koettua turvallisuutta että lisäävät erilaisten sosiaalisterveydellisten ongelmien todennäköisyyttä. Ne myös altistavat turvallisuuden kannalta haasteellisille tilanteille.

Suomessa turvattomuus on väestötasolla marginaalinen ilmiö. Kysely toisensa jälkeen tuottaa saman lopputuleman. Kokonaisuuden kannalta tarkasteltuna rikollisuustilanne on vakaa. Piilorikollisuuden vähentyminen monilla alueilla kertoo osaltaan sisäisen turvallisuuden toimivuudesta.

Sosiaalinen turvallisuus vaatii kuitenkin systemaattista huomiota erilaisissa huono-osaisuuden kasaumissa. Yleisemmin ottaen mitä alhaisempi yhteiskunnallinen asema henkilöllä on (myös oman käsityksensä mukaan), sitä enemmän hän kokee kohtaavansa väkivallan, pahoinpitelyn, asuntomurron ja ilkivallan uhkaa. Väestöaineistossa tämä haavoittuvien ryhmä on alle 5 % väestöstä ja heistäkin valtaosa kokee olonsa turvalliseksi. Ero muuhun väestöön ei ole ratkaisevan suuri: se on enemmän määrällinen kuin laadullinen ja kaikissa ryhmissä suuri enemmistö kokee olonsa turvalliseksi. Siten erilaisten palvelurajapintojen (leipäjonot, matalankynnyksen paikat) avulla tehtävä seuranta on marginaalien turvattomuuden selvittämisen kannalta avainasemassa. Näissäkään turvattomuus ei ole kovin merkittävä haaste ryhmätasolla. Sokerina pohjalla voi myös mainita, että myös vankilat ovat vankien enemmistön mielestä turvallisia. Kaikkineen suomalaisessa yhteiskunnassa ja sisäisen turvallisuuden politiikassa on onnistuttu varsin hyvin.

Sisäinen turvallisuus ja yhteiskuntapolitiikka

Keskeistä sisäisen turvallisuuden korkean tason säilyttämiselle on, että asiakkaiden ja tilanteiden määrä pysyy riittävän vähäisenä, mikä puolestaan mahdollistaa yksilökohtaisen työn ja riittävät toimenpiteet. Selonteko painottaa perustellulla tavalla näiden asiakkuuksien ja tilanteiden määrän vähentämiseen liittyviä toimenpiteitä. Tämä edellyttää toteutunutta tiiviimpää sisäisen turvallisuuden kytkemistä yhteiskuntapolitiikan osaksi, ja samalla korostaa ministeriöiden välisen yhteistyön konkretisointia sisäisen turvallisuuden rajapinnoissa.

Toistaiseksi sisäisen turvallisuuden toimenpiteet ja linjaukset eivät ole integroituneet rajapintoja hallitsevien ministeriöiden toimintaan tyydyttävässä määrin. Yhteistyö on ritualistista enemmän kuin toiminnallista. Oma haasteensa syntyy Veikkauksen rahoituksen vähentymistä, joka voi johtaa aukkojen syntymiseen myös sisäministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön rajapintaan STM:n vetäessä rahoitusta omalle hallinnonalalleen. Tämä SM:n ja STM:n (sekä osin OM:n) raja vaatii systemaattisemman seurannan sekä hyvinvointialuekohtaisia konkreettisia toimenpiteitä. Näiden rakentaminen ei toistaiseksi ole ollut prioriteetti hyvinvointialueita rakennettaessa eriarvoisuuden ja sisäisen turvallisuuden kannalta keskeisissä kysymyksissä.

Hyvää asemaa on hankalaa parantaa, mutta sen voi menettää suhteellisen helposti ja sen palauttaminen on haastavaa. Samalla on selvää, ettei Suomessa(kaan) ole vielä riittävän toimivia ja vaikuttavia ratkaisuja, mitä tulee vähän paremman elämän pysyvään takaamiseen heikossa asemassa oleville ryhmille. Näihin liittyvät ratkaisut ovat yhdistelmä voimavarojen käyttöä suuntaavia päätöksiä ja konkreettisia, arjen toimintaan juurruttuja toimintamalleja.

Turvallisen yhteiskunnan luominen on ollut mahdollista vain pitkäjänteisellä työllä, josta sisäisen turvallisuuden selonteko on yksi integroitu osa. Myös useimmat prosessit ensimmäisestä yhteydenotosta asian päättämiseen ovat kohtuullisen hyvällä tasolla lukuun ottamatta eräitä syyteharkintaan liittyviä asiakokonaisuuksia.

Turvattomuus on myös selkeästi sukupuolittunutta. Miehet ovat usein yliedustettuina huono-osaisten ryhmissä, kun taas naisten turvattomuuteen liittyvä huono-osaisuus kytkeytyy useimmiten seksuaaliseen väkivaltaan ja perheväkivaltaan sekä osin myös ihmiskauppaan.

Yleisistä yhteiskuntapoliittisista johtopäätöksistä kaksi asiaa on ylitse muiden. Ensinnäkin päihteet (sekä osin myös opioidipohjaiset lääkkeet) ovat selkeä yhteiskunnallista turvattomuutta aiheuttava tekijä, jonka vaikutukset ulottuvat kaikille sisäisen turvallisuuden kannalta keskeisille alueille. Tärkeää on välttää sellaisia ratkaisua, jotka altistavat suuria väestöryhmiä riippuvuuksille. Tässä alkoholin, huumeiden ja lääkkeiden saatavuus on keskeinen kysymys.

Toiseksi ylivelkaantuminen ja kotoutumisen haasteet ovat selkeästi ihmisten toimintakykyä kuormittavia tekijöitä ja altistavat ihmisiä turvattomuutta sekä heille itselleen että muille aiheuttaville ratkaisuille. Kummassakin tapauksessa on saavutettu jo paljon, mutta edelleen olisi syytä löytää vielä vaikuttavampia ratkaisuja.

Etnisten vähemmistöjen syrjinnästä kertovat luvut eivät ole hyväksyttävällä tasolla. Myöskään varjoyhteiskuntien kehitys on ilmeinen uhkakuva. Eriarvoisuuden kannalta sekä syrjäytyminen ja polarisaatio että vastakkainasettelun osin tietoinen luominen muun muassa sosiaalisen median alustoilla aiheuttavat omat jännitteensä ja haasteensa.

Kaikkineen tämän aihepiirin kestävä ratkaisu edellyttää laaja-alaisten ja moniammatillisten pohdintojen ohella konkreettisia katutason ohjelmia, jotka ratkovat haasteita kasvokkain ja tapauskohtaisesti. Mitään yhtä kaikille sopivaa ratkaisua ei tähän haasteeseen ole olemassa. Sama koskee uusintarikollisuuden hillintää, joka on sinänsä kehittynyt myönteisesti.

Linjaukset

Selonteon viidenteen lukuun kirjatut suuntaviivat ja periaatteet ovat useimpien asianmukaisesti muotoiltuja ja pääosin riittävän tavoitteellisia ohjatakseen politiikan asialistoja. Eriarvoisuuden kannalta keskeinen 5.4.2 sisältää asianmukaisen toimenpideohjelman. Sisäministeriö on edistynyt sekä hankesalkkunsaa hallinnassa että vaikuttavuuden arvioinnissa. Hankkeet ovat kohderyhmien suppeuden ja erityisyyden vuoksi ilmeisen perusteltu toimintamalli. Tältä osin on vielä mahdollista terävöittää toimintaa.

Sisäministeriöllä on käytössään poikkeuksellisen toimivat seurantajärjestelmät ja kyky seurata yksityiskohtaisesti alueiden ja yhteisöjen kehitystä. Keskeinen kehittämiskohde on kerättyjen aineistojen hyödyntäminen poliisin ja muiden viranomaisten toiminnan seurannassa.

Lopuksi

Kaikkineen Suomella on kaikki mahdollisuudet säilyttää sisäinen turvallisuus korkealla tasolla, mikäli asiakasmäärät voidaan yleisellä yhteiskuntapolitiikalla pitää kohtuullisena ja erityistä huomiota vaativat ryhmät ja tilanteet saadaan haltuun ammattitaitoisilla ja paikallisilla prosesseilla.

Tampereella 3.11.2021

Juho Saari
Sosiaali- ja terveystieteiden professori